

Leeswijzer

Deze HANdreiking toets(beleids)plan biedt opleidingen een handvat om een toetsplan te schrijven dat ingaat op de vijf toetsentiteiten: toetsen, toetsprogramma, toetsbeleid, toetsorganisatie en toetsbekwaamheid. Bij ieder van deze entiteiten wordt een onderscheid gemaakt naar de personele, organisatorische en inhoudelijke invulling hiervan.

In een toetsplan wordt beschreven hoe – vanuit een opleidingsspecifieke visie op opleiden en toetsen – invulling wordt gegeven aan de toetsentiteiten. Deze handreiking biedt hiertoe een handvat. Opleidingen zijn bij het ontwikkelen van een toetsplan niet verplicht om gebruik te maken van deze handreiking, maar kunnen deze handreiking gebruiken om naar eigen inzichten en wensen invulling te geven aan een toetsplan dat past bij de opleiding.

De HANdreiking bestaat uit 5 delen; allereerst wordt in deel 1 informatie gegeven over de achtergronden en uitgangspunten bij de ontwikkeling van de handreiking, deel 2 bevat ijkpunten en richtvragen aan de hand waarvan opleidingen een toetsplan kunnen ontwikkelen. In deel 3 staan aandachtspunten ten aanzien van de internationale student. Aandachtspunten t.a.v. toetsbeleid binnen het experiment leeruitkomsten zijn te vinden in deel 4. Tot slot, zijn in deel 5 respectievelijk enkele standaardteksten die opleidingen kunnen gebruiken in hun eigen toetsplan en aandachtspunten voor beleid voor internationale studenten opgenomen.

Deze HANdreiking is een herziening van de eerder verschenen HANdreiking toetsbeleid (2013) en is van feedback voorzien door afgevaardigden van leden uit de examencommissies binnen de HAN, het netwerk toetsing, Juridische Zaken, Onderwijskundige beleidsmedewerkers HAN Deeltijdstudies, HAN beleidsadviseurs Internationalisering en beleidsadviseurs van O&O.

Service Unit Onderwijs & Onderzoek en het lectoraat Toetsen en Beoordelen, april 2018

Inhoud

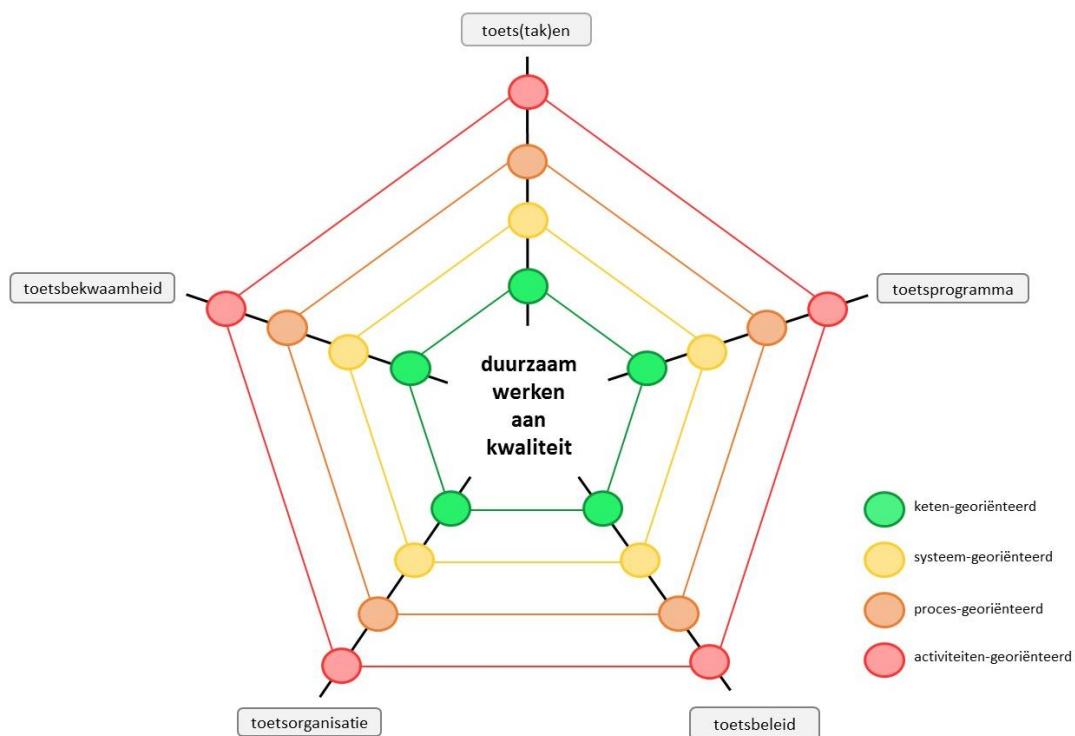
Leeswijzer	1
Deel 1. Achtergrond en toelichting op het gebruik van de HANdreiking toetsbeleid	3
A. Waarom van dit document?.....	3
B. Het gebruik van ijkpunten en richtvragen	4
C. Gebruik van standaardteksten	4
D. Theoretische basis van de HANdreiking: het toetsweb.....	5
Deel 2. Het toetsplan	6
A. Mogelijke inhoudsopgave.....	6
B. Ijkpunten	7
C. Richtvragen.....	9
Deel 3. Aandachtspunten t.a.v. toetsbeleid voor internationale studenten	10
Deel 4. Aandachtspunten t.a.v. toetsbeleid binnen het experiment leeruitkomsten	11
Deel 5. Standaardteksten.....	13
Notes.....	14

Deel 1. Achtergrond en toelichting op het gebruik van de HANdreiking toetsbeleid

A. Waarom van dit document?

Een opleiding heeft de verantwoordelijkheid om te zorgen dat (internationale) studenten worden opgeleid tot bekwame professionals en kunnen werken als beginnend beroepsbeoefenaars. Onderwijs, inclusief toetsing, bereidt studenten hierop voor. Toetsing vormt hierbij niet het sluitstuk van de opleiding, maar juist het startpunt bij curriculumontwikkeling- en verbetering; wat zijn de beoogde leerresultaten en bekwaamheden die studenten moeten aantonen en welke toetsvormen zijn daarvoor geschikt? Om kwalitatief goede toetsing te realiseren is een duidelijke **visie** op onderwijs en leren belangrijk. Deze bepaalt in grote mate op welke wijze wordt toegewerkt naar de beoogde leerresultaten¹ en op welke wijze deze worden getoetst. Dit vormt de basis voor een samenhangend **toetsprogramma** (ook wel toetsbouwwerk genoemd) en de afzonderlijke toetsen die hier deel van uitmaken. Om te komen tot een bewuste en beargumenteerde combinatie van toetsvormen (het toetsprogramma) en kwalitatief goede **toetsen**, zijn voldoende **toetsbekwaamheid** en een goed functionerende **toetsorganisatie** van essentieel belang. Deze vijf entiteiten vormen dan ook samen de basis bij toetsing; zoals weergegeven in het toetsweb² zijn deze vijf entiteiten verbonden met elkaar én met de kern van het web (zie ook paragraaf D van Deel 1). Dit symboliseert tevens de kwetsbaarheid van het geheel: te veel of te weinig aandacht voor de onderlinge verbondenheid van de entiteiten kan de kern van het web, het duurzaam werken aan de kwaliteit van toetsing, verstoren.

Een toetsplan is hierbij een belangrijk instrument om de genoemde entiteiten in samenhang te beschrijven en te borgen. Enerzijds is het een belangrijk fundament voor de wijze waarop de toetsing en beoordeling worden ingeregeld en ingericht in de opleiding en anderzijds een belangrijk middel om de kwaliteit van toetsen en beoordelen te borgen. Het toetsplan raakt hierbij zowel de wettelijke taak van het management als die van de examencommissie.

B. Het gebruik van ijkpunten en richtvragen

Binnen de HAN zijn opleidingen vrij een visie op opleiden en toetsen te formuleren die passend is voor de specifieke context van de eigen opleiding. Specifiek voor de deeltijdse en duale opleidingsvarianten die participeren in het experiment leeruitkomsten geldt dat een visie op flexibel, vraaggericht onderwijs geformuleerd is die leidend is; daarbinnen ontwikkelen opleidingen hun eigen visie op onderwijs en ook op toetsing.

Het kader-OS/OER en het IP bieden een aantal kaders en uitgangspunten voor de invulling van onderwijs. Daarnaast bieden resultaten uit onderzoek ook handvatten om de toetsentiteiten zo in te richten dat sprake is van een kwalitatief goede invulling van het toetsbeleid, de toetsorganisatie, toets(tak)en, toetsbekwaamheid en toetsprogramma's.

Op basis van de HAN kaders en op basis van door onderzoek ontwikkelde kennis over toetsing³ zijn per toetsentiteit zogenoemde "ijkpunten" geformuleerd. Uitgangspunt hierbij is dat, als voldaan wordt aan deze ijkpunten, de kans dat duurzaam gewerkt wordt aan de kwaliteit van toetsing toeneemt. De ijkpunten kunnen het best gezien worden als 'piketpaaltjes': ze bieden een afbakening van het speelveld, maar uiteraard heeft een opleiding alle ruimte om het speelveld naar eigen wensen in te richten. Vanzelfsprekend staat het een opleiding ook vrij om (bij voorkeur beargumenteerd) van deze ijkpunten af te wijken of andere/extra ijkpunten toe te voegen.

Het gebruiken van de ijkpunten is nadrukkelijk géén vereiste of voorschrift. Een opleiding kan ervoor kiezen de ijkpunten te gebruiken als inhoudelijke (en op onderzoeksresultaten gebaseerde) richtlijnen bij het realiseren van duurzame kwaliteit van toetsing.

Om opleiding een handvat te bieden bij het schrijven van het toetsplan zijn richtvragen geformuleerd. Bij de richtvragen worden twee elementen onderscheiden:

1. *ontwerp*: hoe wordt toetsing ingericht? Daarbij is aandacht voor:
  - a. inhoudelijke kaders: hoe geven wij invulling aan onze visie en de inhoudelijke ijkpunten?
  - b. organisatorische kaders: hoe richten we onze organisatie zo in dat aan de kwaliteitscriteria die door de opleiding zijn opgesteld (zie 2c in deze handreiking) kan worden voldaan?
  - c. personeelsbeleid: welke bekwaamheden moeten onze medewerkers hebben om de gewenste kwaliteit te bereiken?
2. *kwaliteitsborging & -criteria*: hoe wordt de kwaliteit geborgd en aan de hand van welke kwaliteitscriteria vindt de evaluatie plaats?

De richtvragen kunnen voor alle toetsentiteiten worden gebruikt. Concreet betekent dit dat per toetsentiteit dezelfde richtvragen worden gesteld, de antwoorden zullen uiteraard verschillen.

C. Gebruik van standaardteksten

Voor een aantal documenten en teksten geldt dat iedere opleiding deze toe zou moeten voegen aan een toetsplan. Het gaat dan bijvoorbeeld om een beschrijving van de wijze waarop een opleiding zich verhoudt tot landelijke kaders zoals de Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek, het Besluit flexibel hoger onderwijs⁴ en het NVAO-accreditatiekader. In Deel 3 zijn enkele standaardteksten opgenomen die door opleidingen gebruikt kunnen worden.

D. Theoretische basis van de HANdreiking: het toetsweb

Bij de ontwikkeling van de HANdreiking toetsbeleid is gebruik gemaakt van het toetsweb⁵. Het toetsweb bestaat uit de vijf entiteiten van toetskwaliteit - toets(tak)en, toetsprogramma, toetsbeleid, toetsorganisatie en toetsbekwaamheid. Deze vijf zijn verbonden met elkaar én ook met de kern van het web. Indien opleidingen ervoor kiezen een toetsplan te schrijven aan de hand van deze HANdreiking vormen de vijf toetsentiteiten de basis voor het toetsplan.

Vanuit elk van de vijf entiteiten kan worden gewerkt naar duurzame toetskwaliteit via vier ontwikkelingsfasen, waarvoor inspiratie is ontleend aan de kwaliteitsfasen van het AISHE-model⁶: 1) activiteiten-georiënteerd, 2) proces-georiënteerd, 3) systeem-georiënteerd en 4) keten-georiënteerd. Kenmerkend binnen deze fasen is een ontwikkeling in de wijze waarop actoren ingezet worden (van individuele acties naar acties waarbij alle relevante actoren betrokken zijn), een ontwikkeling in het langetermijndenken (van ad hoc naar een langetermijnstrategie) en een ontwikkeling in de integratie van processen in het onderwijsproces (van losstaande activiteiten naar activiteiten die bewust in samenhang worden uitgevoerd). Een uitgebreide toelichting van deze ontwikkelingsfasen is te vinden op www.han.nl/toetsinggetoetst. Opleidingen die willen nagaan in welke ontwikkelingsfasen zij zich voor de verschillende entiteiten bevinden kunnen hiervoor contact opnemen met de Service Unit Onderwijs & Onderzoek (SU O&O) en/of het lectoraat Toetsen en Beoordelen. Zij kunnen dan onder begeleiding de methodiek Toetsing Getoetst (een zelfevaluatie waarmee de kwaliteit van toetsing kan worden geanalyseerd, verbeterd en geborgd) uitvoeren. Uitvoering hiervan is overigens nadrukkelijk niet noodzakelijk om het toetsplan te kunnen schrijven, maar kan helpen om op basis van een analyse van de huidige kwaliteit gerichte doelen te formuleren voor de gewenste kwaliteit (beleidsdoelen op korte en (middel)lange termijn).

Deel 2. Het toetsplan

In dit deel van de HANdreiking is een *mogelijke* inhoudsopgave opgenomen voor een toetsplan. Daarnaast zijn per toetsentiteit ijkpunten opgenomen. Ook zijn richtvragen geformuleerd die een opleiding kunnen ondersteunen bij het schrijven van het toetsplan.

Mogelijke inhoudsopgave

Er zijn heel veel verschillende manieren om een toetsplan in te richten. Wij willen opleidingen graag uitdagen om het toetsplan zo beknopt en toegankelijk mogelijk te maken: dit kan bijvoorbeeld door het plan te schrijven in de vorm van een website, poster of een powerpointpresentatie. Bedenk dat niet alle processen die ingericht zijn ten behoeve van het ontwerp, de uitvoering en de borging in het toetsplan uitgewerkt hoeven te worden, er kan hierbij ook verwezen worden naar (digitale) documenten.

Ijkpunten en richtvragen

Zoals in het voorgaande beschreven is het gebruik van de ijkpunten **geen** verplichting. Een opleiding kan ervoor kiezen de ijkpunten te gebruiken als inhoudelijke (en op onderzoeksresultaten gebaseerde) richtlijnen bij het realiseren van duurzame kwaliteit van toetsing.

De richtvragen zijn bedoeld als handvat bij het schrijven van het toetsplan. Bij het formuleren hiervan is inspiratie ontleend aan Toetsing Getoetst⁷ en aan het Toetskompas⁸. De richtvragen kunnen voor alle toetsentiteiten worden gebruikt, de antwoorden dienen als input voor het toetsplan. Deze antwoorden dienen in samenspraak tussen lijn en examencommissie gegeven te worden.

Voor opleidingen die veel internationale studenten hebben kan het in het toetsplan zinvol zijn hier specifiek aandacht aan te besteden. In *Deel 4* zijn enkele aandachtspunten benoemd ten aanzien van toetsing specifiek voor deze doelgroep. Dit geldt uiteraard ook voor de deeltijdse en duale opleidingsvarianten die deelnemen aan het experiment leeruitkomsten. In *Deel 5* zijn enkele aandachtspunten genoemd specifiek voor deze opleidingen.

A. Mogelijke inhoudsopgave

- Inleiding
- Achtergronden
  - o Visie op opleiden en toetsen (antwoord op richtvragen toetsplan)
  - o Verplichte kaders (zie de standaardteksten)
  - o Afspraken rondom ontwikkeling en borging toetsplan (antwoord op richtvragen toetsplan)
- Uitvoering van en afspraken over toetsprocessen
  - o Toetsorganisatie (antwoord op richtvragen toetsorganisatie)
  - o Toetsprogramma (antwoord op richtvragen toetsprogramma)
  - o Toetsen (antwoord op richtvragen toetsen en toetsitems)
  - o Toetsbekwaamheid (antwoord op richtvragen toetsbekwaamheid)

B. Ijapunten

Definitie toetsentiteiten	ijapunten
toetsbeleid	
<p>Met toetsbeleid wordt het geheel aan vastgestelde afspraken, zowel inhoudelijk als procedureel, over toetsen en beoordelen bedoeld. Daarbinnen worden het toetsplan en het toetskader onderscheiden: het toetsplan betreft het toetsbeleid op opleidingsniveau. Het toetskader betreft het toetsbeleid op instellings-, faculteits- en/of instituutniveau. Deze HANdreiking geeft handvatten voor het schrijven van het toetsplan.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. De opleiding heeft een visie op (digitaal) toetsen en beoordelen (dit is een integraal onderdeel van de visie op onderwijs en leren) waarin wordt uitgelegd op welke wijze de beoogde leerresultaten worden beoordeeld. 2. Uit de visie op toetsen en beoordelen van de opleiding blijkt dat: <ol style="list-style-type: none"> a. de inhoud en/of wijze van toetsen aansluit op de inhoud en visie van de opleiding⁹, ook wordt een bewuste onderwijskundige keuze gemaakt voor het type uitvoering van toetsen gekoppeld aan de functie van de toets (analoog of digitaal). b. beoordelen bijdraagt aan het leren en de motivatie van studenten, o.a. door het inzetten van toetsen met een formatieve functie¹⁰. c. de student wordt gezien als actieve partner binnen toetsing. Er wordt aangetoond welke verantwoordelijkheid studenten hebben naar elkaar, naar de docenten en naar het werkveld, bijvoorbeeld in het vragen en verwerken van feedback, maar ook in het vormgeven van de toetsing¹¹. 3. Er is sprake van een beroeps- en opleidingsprofiel dat inzicht geeft in de inhoud en het niveau van de vereiste kennis, het benodigde inzicht, de noodzakelijke vaardigheden en, zo aan de orde, attitude die door het beroepenveld worden herkend en erkend. De relatie tussen het beroeps- en opleidingsprofiel, de NLQF- of Dublin-descriptoren en de hbo-kwalificaties is helder. 4. De opleiding maakt duidelijk hoe het toetsplan aansluit op andere relevante documenten binnen de HAN, de academie en de opleiding (zoals het toetskader en het IP).
Toetsorganisatie	
<p>De toetsorganisatie verwijst naar de wijze waarop docenten, examencommissie, toetscommissie, management en ondersteunende medewerkers doelgericht met elkaar samenwerken om de gewenste toetskwaliteit te realiseren. Binnen een toetsorganisatie vinden drie hoofdprocessen plaats: (1) het ontwerpen van het toetsbeleid, (2) het ontwerpen van het toetsprogramma en (3) het ontwerpen van toetsen en toetstaken. Daarnaast vinden er ondersteunende processen plaats zoals het professionaliseren van actoren (toetsbekwaamheid), het opstellen van toetsroosters, het benoemen van examinatoren, het verlenen van vrijstellingen, veilige toetsafname etcetera. Bij de inrichting van de toetsorganisatie is het van belang expliciet aandacht te besteden aan positionering van de actoren en de afstemming over taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. De rollen, taken en verantwoordelijkheden van de actoren binnen de in- en externe toetsorganisatie zijn per toetsproces expliciet benoemd en vastgesteld door het management¹². De actoren opereren conform deze rollen, taken en verantwoordelijkheden. 2. In de toetsorganisatie is expliciete aandacht voor in- en externe actoren die betrokken moeten worden bij de uitvoering en borging van de toetsprocessen: <ol style="list-style-type: none"> a. Actoren in de interne toetsorganisatie (zoals examencommissie, toetsconstructeurs, examinatoren, toetscommissie, curriculumcommissie, functioneel beheer, ICT, onderwijskundigen, administratieve ondersteuners, tentamenbureau en surveillanten etc.). b. Studenten: Er vindt regelmatig overleg plaats met studenten bijvoorbeeld in de opleidingscommissie of deelraad waar toetsing op de agenda staat. c. Externe deskundigen: De toets- en examencommissie vragen externe deskundigen om hun functioneren van feedback te voorzien om zo de kwaliteit van hun taken en verantwoordelijkheden te kunnen borgen. Dit kan bijvoorbeeld door een auditor uit te nodigen om de kwaliteitszorgcyclus op het gebied van toetsing te bekijken en van commentaar te voorzien. d. Werkvelddeskundigen: Er vindt regelmatig overleg plaats met werkvelddeskundigen t.b.v. de validatie van de beoogde leerresultaten/eenheden van leeruitkomsten en er is regelmatig overleg binnen het beroepsdomein op landelijk niveau met betrekking tot de beoogde leerresultaten en toetsing. Gezamenlijk toetsen staat landelijk op de agenda van het overleg binnen het beroepsdomein en samenwerking met andere hogescholen vindt plaats in het kader van externe validering. 3. Alle relevante (in- en externe) actoren bespreken met elkaar de verschillende rollen, taken en verantwoordelijkheden van de actoren die betrokken zijn bij het ontwikkelen en uitvoeren van toetsbeleidsplan, toetsprogramma, toetsen en toetstaken. Hierbij is sprake van duidelijke en systematische communicatie tussen de actoren onderling. <ol style="list-style-type: none"> e. Er is expliciete aandacht voor de samenhang tussen de processen, geldende procesnormen (volledigheid en juistheid, tijdigheid, rechtmatigheid, en efficiëntie) en voor het inrichten van noodzakelijke afstemming. f. Er is expliciete aandacht voor de eisen waar de faciliteiten (ruimtes, hardware en software etc.) aan moeten voldoen en er is duidelijkheid over wie deze eisen bewaakt.

Toetsprogramma	
Een toetsprogramma is een bewuste en beargumenteerde combinatie van toetsvormen, passend bij de doelen en opbouw van een opleiding.	1. Toetsprogramma's moeten op een zinvolle manier aansluiten bij de (competentie-)ontwikkeling van de student en moeten dus geen doel op zich zijn. Bij het ontwerpen van een toetsprogramma zijn zowel horizontale als verticale afstemming van belang: naast de opbouw van specifieke beoogde leerresultaten in het toetsprogramma over de verschillende jaren heen (verticale afstemming), is ook afstemming van toetsen per onderwijseenheid/eenheid van leeruitkomsten/studiefase ¹³ in het toetsprogramma van belang (horizontale afstemming).
	2. De beoogde leerresultaten en de uitwerking daarvan in niveaus/onderwijseenheden/(eenheden van) leeruitkomsten zijn leidend voor de ontwikkeling van het toetsprogramma en het curriculum. Beoogde leerresultaten van alle OWE's en EVL's komen in een logische opbouw terug in de toetsing van de verschillende onderwijseenheden en/of eenheden van leeruitkomsten en het toetsprogramma is in lijn met leren en de (eventuele) onderwijsactiviteiten ¹⁴ .
	3. Er is een balans tussen de meest geschikte toetsvormen passend bij de beoogde leerresultaten, de formatieve en summatieve <i>functies</i> van deze toetsen, de hoeveelheid toetsen of informatie die nodig is voor een betrouwbare beslissing over de student én de uitvoerbaarheid van het toetsprogramma.
	4. Binnen het totale toetsprogramma bepaalt iedere toets een deel van de totale validiteit. De kwaliteit van een afzonderlijke toets moet, met andere woorden, worden beschouwd binnen het totaal van de kwaliteit van het toetsprogramma. Er kan worden verantwoord welke methodiek wordt toegepast om de kwaliteit van toetsen te borgen op programmaniveau.
Toets(tak)en	
Een toets is een meetinstrument dat in het onderwijs wordt ingezet om na te gaan of de beoogde leerresultaten van de opleiding door studenten zijn en worden behaald. Een toetstaak is een item of opdracht binnen een toets waarmee studenten worden uitgedaagd hun kennis en vaardigheden te tonen.	1. Toetsen vormen de start van een nieuwe leeracyclus: toetsen worden (voorafgaand aan het onderwijs) ontwikkeld op basis van (eenheden van) leeruitkomsten/beoogde leerresultaten die passen binnen het toetsprogramma, en resultaten van toetsen worden gebruikt om (vervolg)onderwijs in te richten ¹⁵ .
	2. Bij het ontwerpen van toets(tak)en wordt een toetscyclus en eventueel een ontwerpproces doorlopen. Een voorbeeld van een toetscyclus is een cyclus die bestaat uit de volgende 7 stappen: ontwerpen, toetsmatrijs/opdrachtontwerpschema, construeren toetstaken en toets, toetsafname, beoordelen/ analyseren, communiceren en evalueren.
	3. Toetsen hebben zowel een formatieve <i>functie</i> (de toets geeft de student handvatten voor verder leren) als een summatieve <i>functie</i> (de toets levert een beslissing op, die gekoppeld wordt aan studiepunten ¹⁶). Dit betekent concreet dat alle toetsen (ook 'summatieve' toetsen) moeten worden voorzien van kwalitatief goede feed-up, feedback en feedforward ¹⁷ .
	Specifiek binnen het deeltijdonderwijs wordt daarnaast het volgende ijkpunt onderscheiden: 4. Toetsen zijn leerwegaafhankelijk. Toetsen zijn uiteraard gericht op de eenheden van leeruitkomsten, de methoden en instrumenten voor toetsing zijn echter generiek en niet specifiek afgestemd op het opleidingstraject ¹⁸ .
Toetsbekwaamheid	
Met toetsbekwaamheid wordt verwezen naar de deskundigheid die bij de actoren binnen de toetsorganisatie aanwezig moet zijn om te zorgen voor kwaliteit van toetsing.	1. Voor de ontwikkeling van toetsen en de uitvoering van het toetsprogramma beschikt de opleiding over BKE-gecertificeerde examinatoren. In het strategisch personeelsbeleid is opgenomen op welke termijn en in welke aantallen examinatoren BKE- en SKE zijn gecertificeerd ¹⁹ .
	2. De kwaliteit van toetsing wordt bepaald door de samenwerking van expertise van alle betrokkenen. Dat betekent ook examinatoren uit het beroepenveld. Effectieve, terugkerende professionaliseringsactiviteiten zijn afgestemd op het niveau van toetsbekwaamheid van de verschillende actoren en op de diversiteit van toetsvormen waarvoor zij worden ingezet. Bij het vaststellen van professionaliseringsactiviteiten zijn de BKE/SKE-criteria leidend.
	3. De examencommissie is zodanig samengesteld dat zij de borging van de beoogde leerresultaten kan garanderen. Er moeten binnen de examencommissie voldoende leden SKE gekwalificeerd zijn om kwaliteit op opleidingsniveau te kunnen garanderen.
	4. Toetsresultaten, -analyses en -evaluaties uit de kwaliteitscyclus zijn te herleiden tot het niveau van de individuele docent of een groep docenten, zodat docenten feedback kunnen krijgen op hun prestaties als examiner. Toetsbekwaamheid en de prestaties op het gebied van toetsing en examinering worden besproken tijdens de functionerings- en beoordelingsgesprekken.

C. Richtvragen

Bij het schrijven van het toetsplan kan de opleiding gebruik maken van richtvragen. De richtvragen kunnen voor alle toetsentiteiten worden gebruikt. **Concreet betekent dit dat per toetsentiteit dezelfde richtvragen worden gesteld, de antwoorden zullen uiteraard verschillen.** Uitgaande van de mogelijke inhoudsopgave (zie onderdeel A van hoofdstuk 2) betekent dit dat de antwoorden op de richtvragen op de volgende plaatsen in het toetsplan worden verwerkt:

Onderdeel toetsplan		Richtvragen
Inleiding		n.v.t.
Achtergronden	Visie op opleiden en toetsen	antwoord op richtvragen gericht op toetsplan
	Verplichte kaders (zie de standaardteksten)	n.v.t.
	Afspraken rondom ontwikkeling en borging toetsplan	antwoord op richtvragen gericht op toetsplan
Uitvoering van en afspraken over toetsprocessen	Toetsorganisatie	antwoord op richtvragen gericht op toetsorganisatie
	Toetsprogramma	antwoord op richtvragen gericht op toetsprogramma
	Toetsen	antwoord op richtvragen gericht op toetsen en toetsitems
	Toetsbekwaamheid	antwoord op gericht op richtvragen toetsbekwaamheid

Richtvragen

Ontwerp

1. Hoe realiseren wij een goede kwaliteit van toetsing?
  - Inhoudelijke kaders: hoe geven wij invulling aan de inhoudelijke ijkpunten (of waarom wijken we er van af)? Welke eventuele andere ijkpunten onderscheiden wij binnen onze opleiding (wat is m.a.w. onze visie op de afzonderlijke toetsentiteiten) en hoe geven we daar invulling aan?
  - Organisatorische kaders: welke processen zijn ingericht, welke afspraken zijn gemaakt en welke in- en externe actoren worden betrokken bij de inrichting en uitvoering van deze processen?
  - Personele kaders: welke bekwaamheden moeten onze medewerkers hebben om de gewenste kwaliteit van de afzonderlijke toetsentiteiten bereiken?
2. Wat is de stip op de horizon (waarnaar streeft de opleiding) en welke interventies²⁰ zullen worden ingezet om dit te bereiken?

Borging

Hoe is de borging²¹ van de afzonderlijke toetsentiteiten ingericht? Bijvoorbeeld; welke evaluatieprocessen zijn ingericht, aan de hand van welke kwaliteitscriteria²² wordt de evaluatie uitgevoerd, welke in- en externe actoren spelen welke rol in deze processen?

Gedacht kan worden aan de volgende kwaliteitscriteria.

Toetsentiteit	Mogelijke kwaliteitscriteria ²³
toetsbeleid	transparantie, actualiteit, ondersteuning, facilitering, aansluiting bij landelijke ontwikkelingen en hogeschoolbrede kaders, haalbaarheid en aansluiting bij (eigen) inhoudelijke ijkpunten.
toetsorganisatie	doelgerichtheid, afstemming, kwaliteitsnormen en afdekken van risico's. Bij kwaliteitscriteria voor de inrichting van de toetsorganisatie kan gedacht worden aan criteria als positionering van de actoren, de afstemming over taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden en aansluiting bij (eigen) inhoudelijke ijkpunten.
toets(tak)en	validiteit, betrouwbaarheid, objectiviteit, discriminerend vermogen, realiseerbaarheid, efficiëntie, acceptatie en aansluiting bij (eigen) inhoudelijke ijkpunten.
toetsprogramma	eerlijkheid, authenticiteit, vergelijkbaarheid, uitvoerbaarheid, haalbaarheid, transparantie, geschiktheid voor onderwijsdoelen, tijd & kosten en aansluiting bij (eigen) inhoudelijke ijkpunten.
toetsbekwaamheid	transparantie, actualiteit, aansluiting bij landelijke ontwikkelingen en hogeschoolbrede kaders, ondersteuning, facilitering, haalbaarheid en aansluiting bij (eigen) inhoudelijke ijkpunten.

Specifiek voor het experiment leeruitkomsten geldt dat door de NVAO kwaliteitseisen zijn geformuleerd t.a.v. standaard 3 en 4 van het beoordelingskader. Deze zijn, net als de specifieke kwaliteitseisen voor leerwegaafhankelijk toetsen, opgenomen in Deel 5 van deze handreiking.

Deel 3. Aandachtspunten t.a.v. toetsbeleid voor internationale studenten

Bij alle entiteiten is het belangrijk dat rekening wordt gehouden met de internationale student.

Bij internationale studenten spelen soms andere waarden en gewoonten m.b.t. ons onderwijs. Dit kan in sommige gevallen leiden tot miscommunicatie en studievertraging. Daarom is het relevant aandacht bij het opstellen en uitvoeren van toetsbeleid aandacht te besteden aan:

- Toetsprogramma: niet alle toetsvormen zijn bekend bij internationale studenten
- Beoordelingssystematiek: groepsbeoordelingen zijn niet altijd bekend. Cijfertoekenning is anders in Nederland²⁴.

De inzet van didactische werkvormen, die voorbereidend zijn op de toetsing kan anders zijn in Nederland dan in het land van herkomst. Denk aan:

- Vragenstellen en interactie
- Interactieve werkvormen
- Reflectie
- (groeps) feedback
- Werken in projectgroepen

Het is van belang dat studenten hierop worden voorbereid en duidelijk worden ingelicht en dat examinatoren hiermee rekening leren houden.

Immigratie wetgeving

Deze wet geldt voor internationale studenten voor wie de HAN referent is; m.a.w. voor wie de HAN een verblijfsvergunning studie heeft aangevraagd. Dit geldt voor een aanzienlijk aantal niet-Europese studenten van met name de Engelstalige opleidingen, een enkele uitzondering bij een Nederlandstalige opleiding.

Deze studenten moet jaarlijks minimaal 50% van de te behalen studiepunten behalen. Zo niet, en ze kunnen geen beroep doen op één van de 6 versoombare redenen, dan moet de HAN de student afmelden.

Deel 4. Aandachtspunten t.a.v. toetsbeleid binnen het experiment leeruitkomsten

Alle ijkpunten en richtvragen bij de verschillende toetsentiteiten gelden voor zowel het voltijd- als het deeltijdonderwijs. Voor de deeltijdse en duale opleidingsvarianten die deelnemen aan het experiment leeruitkomsten geldt dat er aanvullend met een aantal aspecten rekening gehouden moet worden bij vaststellen van het toetsbeleid.

- Bij de opleidingen die deelnemen aan het experiment leeruitkomsten wordt uitsluitend leerwegaafhankelijk getoetst. Hier is dus geen sprake van aansluiting op onderwijsactiviteiten. Uiteraard wordt, daar waar de mogelijkheid bestaat om onderwijs te volgen, bij de inrichting van dit onderwijs wel aangesloten bij de leerwegaafhankelijke toetsing en worden toetsresultaten benut om, daar waar de mogelijkheid bestaat om onderwijs te volgen, dit onderwijs in te richten/bij te stellen.
- De opleidingen die deelnemen aan het experiment leeruitkomsten bestaan uit een geheel van eenheden van leeruitkomsten (EVL'en) en niet uit OWE's.
- Om opleidingen te ondersteunen bij het maken van leerwegaafhankelijke toetsen is binnen het experiment leeruitkomsten een screeningsinstrument ontwikkeld. In de Onderwijskundige Handleiding 1718 is daarnaast een overzicht opgenomen van de kwaliteitseisen waaraan een leerwegaafhankelijke toets moet voldoen. Dit zijn de volgende:
  1. De procedures en instrumenten voor beoordeling voldoen aan de algemeen geldende kwaliteitseisen voor toetsing en beoordeling van de HAN en, indien aanwezig, van de opleiding (zie hiervoor de reeds bestaande documentatie van de HAN).
  2. De toetsen kunnen bestaan uit een combinatie van instrumenten en vormen, bijvoorbeeld beroepsproducten, toetsen en presentaties.
  3. De toetsen zijn valide, betrouwbaar en transparant.
  4. Cesuur: de criteria voor voldoende beoordeling zijn aanwezig.
  5. Examinatoren zijn onafhankelijk, competent en geschoold.
  6. De toetsen zijn niet afgeleid van het onderwijsaanbod, maar zijn gericht op het toetsen van de beheersing van specifieke en meetbare leeruitkomsten.
  7. De toetsen per module toetsen gezamenlijk alle eenheden van leeruitkomsten van de betreffende module.
  8. Iedere summatieve toets toetst de leeruitkomst(en) van de betreffende EVL en leidt tot een beoordeling/kwalificatie en het aantal behaalde studiepunten.
  9. De examencommissie die toezicht houdt op de kwaliteit van toetsing is geschoold voor deze taak.
- In "de Leidraad voor kwaliteit en borging in het Experiment Leeruitkomsten" is een toelichting gegeven op het kader dat door de NVAO t.b.v. het experiment is opgesteld. De volledige leidraad is te vinden op Work. <https://work.han.nl/sites/Deeltijdonderwijs/InfoOpleidingen/SitePages/Introductiepagina.aspx>

M.b.t. standaard 3 en 4 worden de volgende criteria genoemd:

STANDAARD 3: TOETSING <i>De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.</i>	
Kwaliteitseisen	NVAO-toelichting
<p>Systeem van toetsing</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De opleiding heeft een examenreglement en een examencommissie die voldoen aan de wettelijke voorschriften en aan de HAN-afspraken. 2. Het toetsprogramma omvat de voor de opleiding gedefinieerde "body of knowledge and skills" en is in zijn geheel volledig dekkend voor het profiel van de opleiding zoals gedefinieerd in de set van eindkwalificaties. 3. In het deeltijdse en duale onderwijs is de standaard wijze van toetsing van leeruitkomsten leerwegaafhankelijk. 4. De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk en de criteria op basis waarvan studenten worden beoordeeld, zijn geëxpliciteerd. 5. De opleiding heeft criteria en procedures om de kwaliteit van toetsen en van in het buitenland gevolgde onderdelen te borgen. 	<p>Toelichting NVAO: Het toetsprogramma, de toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.</p>

<p>Toetsing van leeruitkomsten</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De toetsen zijn niet afgeleid van het onderwijsaanbod, maar van de te realiseren leeruitkomsten. 2. Zij zijn leerwegaafhankelijk beschreven in de onderwijs- en examenregeling. 3. De opleiding gebruikt een variatie aan flexibele instrumenten om leeruitkomsten te beoordelen. 4. De toetsvormen zijn voor een belangrijk deel gericht op de integratie van kennis, inzicht, vaardigheden en attitude. 5. Elke toets beoordeelt de mate waarin de student de leeruitkomst of leeruitkomsten van een bepaalde eenheid heeft gerealiseerd. 6. Bij elke toets zijn de criteria voor voldoende beoordeling (cesuur voor behaalde EC) bepaald. 	<p>Aanvulling NVAO experiment leeruitkomsten</p> <p>De opleiding hanteert een passende vorm van toetsing van de leeruitkomsten.</p> <p>De gehanteerde methoden en instrumenten zijn geschikt voor leerwegaafhankelijk toetsen en beoordelen. De toetsing van de leeruitkomsten kan bijvoorbeeld bestaan uit het beoordelen van prestaties in de vorm van producten, gedrag of op een andere wijze te demonstreren bekwaamheid, waaruit een integratie van verworven en toegepaste kennis, inzicht, vaardigheden en attitude blijkt. Andere vormen van toetsen zijn ook mogelijk, zoals de voortgangstoets, de kennistoets of de casustoets.</p>
<p>Procedure voor toetsing en rol examencommissie De examencommissie</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Stelt vast welke procedures in de opleiding worden gebruikt om te toetsen en beoordelen of studenten de leeruitkomsten hebben behaald. 2. Hanteert een adequate methode om te borgen dat de leeruitkomsten door individuele studenten kunnen worden gerealiseerd. 3. Borgt dat examinatoren voldoen aan de vereiste kwalificaties om leeruitkomsten op een eenduidige wijze te toetsen en beoordelen. 4. Borgt dat de beoordeling van gerealiseerde leeruitkomsten binnen de opleiding, op de werkplek of in een praktijkorganisatie voldoet aan de eisen van validiteit en betrouwbaarheid. 	<p>Aanvulling NVAO experiment leeruitkomsten</p> <p>De opleiding hanteert een heldere procedure voor toetsing, waarop de examinatoren zijn voorbereid. De examencommissie heeft daarbij een uitgesproken, proactieve rol.</p>

STANDAARD 4: GEREALISEERDE EINDKWALIFICATIES <i>De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.</i>	
Kwaliteitseisen	NVAO-toelichting
<p>Gerealiseerd niveau</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De opleiding borgt door een individuele beoordeling dat afgestudeerden voldoen aan de eindkwalificaties en de eindtoets en –beoordeling weerspiegelen het Ad, Bachelor of Master niveau van de Dublin descriptoren. 2. Het gerealiseerde niveau wordt in een Bacheloropleiding op ten minste twee toegangsniveaus integraal beoordeeld; hoofdfase, en arbeidsmarkt 3. De opleiding voldoet aan de HAN-afspraken in het kader van “Vreemde ogen dwingen”.²⁵ De integrale beoordeling aan het einde van de opleiding gebeurt in elk geval mede door onafhankelijke beoordelaars en de opleiding betreft daarbij externe beoordelaars uit het werkveld 4. Examinatoren beschikken over voldoende deskundigheid om de kwaliteit van integrale beoordelingen te borgen en waar nodig te verbeteren. 	<p><i>De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.</i></p> <p>Toelichting NVAO:</p> <p>Het gerealiseerde niveau blijkt uit de tussentijdse en afsluitende toetsen, de afstudeerwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.</p>
<p>Toetsing van leeruitkomsten</p> <p>De toetsing van de eenheden van leeruitkomsten en de eindwerken²⁶ dragen aantoonbaar bij aan het realiseren van de eindkwalificaties.</p>	<p>Aanvulling NVAO experiment leeruitkomsten</p> <p>Zie NVAO-eis hiernaast</p>

Deel 5. Standaardteksten

Kaders Uiteraard dient het toetsplan afgestemd te zijn op het actuele toetsbeleidsplan van het instituut/de faculteit, waarin de uitgangspunten vanuit de HAN en relevante landelijke beleidskaders zijn opgenomen. Daarnaast is het toetsplan logischerwijs afgestemd op de WHW en accreditatievereisten en –aanbevelingen.

WHW

De Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) is leidend voor de vormgeving van onderwijs en toetsing. Deze wet is op dit punt door de lijn vertaald in de Onderwijs- en Examenregeling (OER). In overeenstemming met de WHW staan in de OER bepalingen onder andere over de inhoud van de opleiding en de examens, de beoogde leerresultaten en (eenheden van) leeruitkomsten van alle OWEen en/of EVLen en de examens, de vorm, volgorde, de frequentie en vrijstellingen van (deel)tentamens en integrale toetsen. Via de OER informeren we onze studenten over het toetsprogramma. De opleidingscommissie heeft adviesrecht over de OER en daarmee dus ook over de toetsing binnen de opleiding.

De WHW is op dit punt bovendien vertaald in de regelingen en het beleid van de examencommissies. Het betreft dan vooral het borgen van de kwaliteit van tentamens en examens, richtlijnen en aanwijzingen (binnen het kader van de OER) om uitslagen van tentamens en examens te beoordelen en vast te stellen, vrijstellingsverlening en het borgen van de kwaliteit van de organisatie en de procedures rondom tentamens en examens.

De NVAO

Sterker dan in het oude accreditatiestelsel, legt de NVAO de focus op een deugdelijk toetsbeleid en borging van het HBO-niveau. In het huidige accreditatiestelsel (beperkte opleidingsbeoordeling, NVAO, 2016) zijn vier standaarden vastgesteld. Met name standaard 3 en 4 richten zich op toetsing:

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

De beoordeling is valide, betrouwbaar en voldoende onafhankelijk. De eisen zijn helder voor de studenten. De kwaliteit van de tentaminering en examinering wordt voldoende gewaarborgd en voldoet aan de wettelijke deugdelijkheidsvereisten. De toetsen ondersteunen het eigen leerproces van de student.

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde leerresultaten zijn gerealiseerd.

Het realiseren van de beoogde leerresultaten blijkt uit de uitkomsten van toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

De opleiding beschrijft hoe zij de realisatie van het niveau toetst. Dat kan aan de hand van diverse producten of proeven die hier worden samengenomen onder het begrip eindwerk. Een niet limitatieve opsomming van eindwerken is: de eindscriptie, een portfolio, een beroepsproduct, een (reeks van) tentamen(s), een artikel of een artistieke prestatie of een combinatie hiervan.

N.B. Voor het experiment leeruitkomsten geldt een apart beoordelingsprotocol. Dit wordt in het voorjaar (2017) aangepast aan het nieuwste beoordelingskader van de NVAO.

Notes

---

¹ Voorheen werd veelal gesproken over (HBO-)eindkwalificaties, eindtermen of competenties. In het huidige NVAO-kader (<http://bit.ly/2q9uhkh>) is deze terminologie vervangen door de aanduiding 'beoogde leerresultaten'.

² Van Schilt-Mol, T., Sluijsmans, D., Peters, M., De Beer, F. & Jakobs, L. (2016). De touwtjes in handen: toetskwaliteit in het hbo. *Tijdschrift OnderwijsInnovatie*, 4, p. 15-24. Het web wordt in dit artikel gepresenteerd als de doorontwikkeling van de kwaliteitspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen.

³ Onder andere: Sluijsmans, D., Joosten-ten Brinke, D & Van Schilt-Mol, T. (red) (2015). Kwaliteit van toetsing onder de loep. Handvatten om de kwaliteit van toetsing in het hoger onderwijs te analyseren, verbeteren en borgen. Apeldoorn: Garant. Van Berkel, H., Bax, A. & Joosten-ten Brinke, D. (red) (2013). Toetsen in het hoger onderwijs. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum. Baartman, L. (2008). Assessing the assessment. Development and se of quality criteria for Competence Assessment Programmes. Academisch proefschrift. Utrecht: Universiteit van Utrecht. Boud, D. & Associates (2010). Assessment 2020: Seven propositions for assessment reform in higher education. Sydney: Australian Learning and Teaching Council. Expertgroep BKE/SKE (2013). Verantwoord Toetsen en beslissen in het hoger beroepsonderwijs. Een voorstel voor een programma van eisen voor een basis- en seniorkwalificatie examinering (BKE/SKE). Den Haag: Vereniging Hogescholen. Sluijsmans, D., Van Eldik, S., Joosten-ten Brinke & Jakobs, L. (2013). Bewust en bekwaam toetsen: wat zouden lerarenopleiders moeten weten over toetsing? *Tijdschrift Velon*, 34(3), 27-42.

⁴ Specifiek van toepassing op de deeltijdse en duale opleidingen die deelnemen aan het experiment leeruitkomsten.

⁵ Van Schilt-Mol, T., Sluijsmans, D., Peters, M., De Beer, F. & Jakobs, L. (2016). De touwtjes in handen: toetskwaliteit in het hbo. *Tijdschrift OnderwijsInnovatie*, 4, p. 15-24. Ht toetsweb vervangt de kwaliteitspiramide van eigentijds toetsen en beoordelen.

⁶ Brouwer, F., & Boer, P. (2013). *Auditing Instrument for Sustainability in Higher Education - AISHE 2012 [Beoordelingskader duurzame ontwikkeling]*. Den Haag: Hobéon.

⁷ Van Schilt-Mol, T., Peeters, A., Sluijsmans, D. & Jakobs, L. (2015). Het ontwerp van de methodiek De Toetsing Getoetst. In D. Sluijsmans, D. Joosten-ten Brinke, & T. Van Schilt-Mol (red), Kwaliteit van toetsing onder de loep. Handvatten om de kwaliteit van toetsing in het hoger onderwijs te analyseren, verbeteren en borgen. (p.25-36). Apeldoorn: Garant.

⁸ Zuyd Hogeschool (2016). Toetskompas. Heerlen: Zuyd Hogeschool.

⁹ Bij de deeltijdse en duale opleidingsvarianten die deelnemen aan het experiment leeruitkomsten wordt uitsluitend leerwegaafhankelijk getoetst. Hier is dus geen sprake van aansluiting op onderwijsactiviteiten. Uiteraard wordt, daar waar de mogelijkheid bestaat om onderwijs te volgen, bij de inrichting van dit onderwijs wel aangesloten bij de leerwegaafhankelijke toetsing.

¹⁰ M.a.w. bij alle toetsen (óók summatieve toetsen) wordt het belang van de formatieve functie van toetsen erkend: er wordt altijd feed-up, feedback én feedforward gegeven.

¹¹ Zo kan een student een zeer actieve rol spelen bij bijvoorbeeld het ontwikkelen van toetsen, maar ook bij bijvoorbeeld het vaststellen van de wijze waarop de student het best kan aantonen bepaalde eenheden van leeruitkomsten te beheersen. Studenten hebben hier vaak zelf een goed beeld van.

¹² M.u.v. de taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie, deze zijn vastgesteld door de wetgever.

¹³ Voor het ontwerpen en vaststellen van het afstudeerprogramma wordt geadviseerd gebruik te maken van het Protocol Afstuderen 2.0 dat in opdracht van de Vereniging Hogescholen is ontwikkeld: <https://bit.ly/2lzlfDz>.

¹⁴ Bij de deeltijdse en duale opleidingsvarianten die deelnemen aan het experiment leeruitkomsten onderwijs wordt uitsluitend leerwegaafhankelijk getoetst. Hier is dus geen sprake van aansluiting op onderwijsactiviteiten. Uiteraard wordt, daar waar de mogelijkheid bestaat om onderwijs te volgen, bij de inrichting van dit onderwijs wel aangesloten bij de leerwegaafhankelijke toetsing.

¹⁵ Bij de deeltijdse en duale opleidingsvarianten die deelnemen aan het experiment leeruitkomsten wordt uitsluitend leerwegaafhankelijk getoetst. Uiteraard worden ook in het deeltijdsonderwijs toetsresultaten benut om, daar waar de mogelijkheid bestaat om onderwijs te volgen, dit onderwijs in te richten/bij te stellen.

¹⁶ In de kader OER 2017/2018 is vastgelegd dat in principe voor een tentamen een cijfer gegeven dient te worden. Vanwege moeilijk in Nederlandse kwalificaties om te zetten in het buitenland behaalde kwalificaties kan dat anders zijn. Ook kan het anders zijn vanwege andersoortige kwalificaties in minoren elders gevolgd of vanwege vrijstellingen voor deeltentamens waardoor er geen valide kwalificatie voor het hele tentamen meer is te geven. Hoewel voor een tentamen een cijfer gegeven dient te worden, wil dit niet zeggen dat iedere summatieve deeltoets per definitie moet worden beoordeeld met een cijfer. Een beslissing kan ook op andere gronden dan een cijfermatige beoordeling tot stand komen.

¹⁷ Kwalitatief goede feedback is concreet en gericht op het bevorderen van leergedrag. Als de feedback duidelijk is geformuleerd op het bereiken van de (opleidings)doelen dan noemen we dit feedback van hoge kwaliteit die leidt tot leren.

---

¹⁸ Uitgangspunt is dat de student het onderwijsaanbod van de opleiding niet per se gevolgd hoeft te hebben om het leerwegaafhankelijke tentamen met goed gevolg af te sluiten.

¹⁹ In besluit 2015/880 is vastgelegd dat alle interne examinatoren uiterlijk 2020 BKE-gecertificeerd moeten zijn om de rol van examiner uit te kunnen voeren. Voor leden van examencommissies, toetscommissies, curriculumcommissies, etc. wordt geadviseerd een SKE-certificering te behalen.

²⁰ In het toetsplan worden doelen en resultaten nagestreefd. Om deze te behalen, moeten gerichte acties worden uitgevoerd. Deze kunnen procesmatig of inhoudelijk zijn. Een procesmatige interventie is gericht op de organisatie rondom toetsen en beoordelen en heeft tot doel om zeker te stellen dat de organisatorische aspecten van toetsing bijdragen aan de kwaliteit van toetsing. Een inhoudelijke interventie is gericht op bepaalde kwaliteitsaspecten van toetsen en beoordelen en heeft tot doel het garanderen van de afgesproken kwaliteit en/of het initiëren van vernieuwingen.

²¹ Bij het borgen van de kwaliteit gaat het over de wijze waarop de kwaliteit van de toetsentiteiten worden geëvalueerd en de wijze waarop het resultaat van de evaluatie wordt gebruikt voor het behouden of optimaliseren van deze kwaliteit. De PDCA-cyclus staat hierbij centraal: het is met andere woorden niet alleen van belang dát er geëvalueerd wordt, er moet ook specifieke aandacht zijn voor de opbrengsten van de evaluatie en de consequenties hiervan. De kwaliteitsborging vindt plaats aan de hand van de (op opleidingsniveau) vastgestelde kwaliteitscriteria.

²² Uiteraard spelen kwaliteitscriteria een essentiële rol bij het ontwerpen en borgen van de toetsentiteiten: het ontwerpen en de borging vinden immers plaats aan de hand van de (op opleidingsniveau) vastgestelde kwaliteitscriteria. Een opleiding is zelf verantwoordelijk voor het vaststellen van de kwaliteitscriteria die op opleidingsniveau worden gehanteerd en voor het verantwoorden van deze keuze. Dit betekent concreet dat niet iedere opleiding dezelfde kwaliteitscriteria zal hanteren.

²³ Dit overzicht beoogt niet volledig te zijn, maar een overzicht te bieden van mogelijke kwaliteitscriteria. De criteria zijn afkomstig van onder meer: Onder andere: Sluismans, D., Joosten-ten Brinke, D &, Van Schilt-Mol, T. (red) (2015). Kwaliteit van toetsing onder de loep. Handvatten om de kwaliteit van toetsing in het hoger onderwijs te analyseren, verbeteren en borgen. Apeldoorn: Garant. Van Berkel, H., Bax, A. &, Joosten-ten Brinke, D. (red) (2013). Toetsen in het hoger onderwijs. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum. Baartman, L. (2008). Assessing the assessment. Development and se of quality criteria for Competence Assessment Programmes. Academisch proefschrift. Utrecht: Universiteit van Utrecht.

²⁴ Het is goed dat opleidingen zichzelf realiseren dat het Nederlandse hoger onderwijs laag scoort als het gaat om het toekennen van cijfers: internationale studenten moeten begrijpen en weten dat zij hier zelden een 10 krijgen.

²⁵ Mei 2012, "*Vreemde ogen dwingen*", Eindrapport Commissie externe validering examenkwaliteit hoger beroepsonderwijs.

²⁶ Eindwerken worden hier apart genoemd, omdat visitatiepanels zich voor een oordeel over het gerealiseerde niveau vaak in belangrijke mate baseren op het niveau van scripties, afstudeeropdrachten e.d.